

A Darwin-körtől a gyulafehérvári nagygyűlésig

Goldiş nemzetiségpolitikai koncepciója a maga változásaiban is szervesen kapcsolódott rendkívül gazdag és intenzív közéleti tevékenységéhez, ez pedig az oktatás, az egyház, a színjátszás, a sajtó, a társadalmi szervezkedés, a pártvezetés, a parlamenti harc területeit ölelte fel. Azokhoz a román politikusokhoz tartozott, akik a századfordulón szakítottak az ún. passzivitás taktikájával, s áttértek az aktivizmusra, hogy a tömegek mozgósításával, éles sajtókampányokkal s nem kevésbé éles parlamenti csatákkal különböző magyar és nem magyar szövetségek kiépítésével, de főként a Románia politikai-kulturális tényezőivel való szoros együttműködés megteremtésével valósítsák meg programjukat. Ez a politika a Memorandum-per utáni évtizedekben, abban a korszakban bontakozott ki, amelyben — a dualizmus, a monarchia súlyosbodó válságának feltételei között — egyrészt fokozódott a magyar vezető körök elnyomó politikája mind társadalmi, mind nemzeti vonatkozásban, másrészt viszont a nemzetiségek ellenállása is erőteljesebbé vált. A csehek, délszlávok, románok, szlovákok és lengyelek küzdelme az izmosodó szocialista munkásmozgalom szolidaritásában lelt támaszra, mindez pedig megnehezítette a császári udvar, illetve a budapesti kormányok manővereit — a hagyományos *divide et impera* jegyében.

A Román Nemzeti Pártban jelentkező két irányzat, az ún. „megacélozott ifjak”, az Octavian Goga, Ilarie Chendi, Onisifor Ghibu és Sever Bocu vezette türelmetlen, radikális csoport, valamint a Ștefan Cicio-Pop, Aurel Lazăr, Ioan Suciú és Vasile Lucaciú körül tömörülő mérsékelték közötti konfliktusban Goldiş végül az utóbbiak mellett foglalt állást. Úgy érezte, a párt egységét védelmezve az alapvető nemzeti érdekeket képviseli, s ezek a szempontok készítették arra, hogy 1911-ben elvállalja egy új lap, az Aradon megjelenő *Románul* szerkesztését. A *Tribuna* megszűnése (1912) után a Goldiş irányította újság válik a románság szócsövénév, sőt ezen túlmenően a mozgalom szellemi kezdeményező központjává. A főszerkesztő nem elégszik meg a lap vezetésével, hanem egyre több arcvonalon küzd. Képviselőként — társaival együtt — erélyes memorandumokat intéz a kormányhoz, és választókerületét járja szüntelen, hogy érintkezésben maradjon a rá szavazók életével, problémáival. Nincs olyan sérelme az erdélyi románságnak, amely figyelmezt elkerülte, nincs olyan reális cél és sürgető hivatás, amely elől kitért volna. Amikor 1916-ban Románia belépett az első világháborúba, Goldiş is megtagadta, hogy hűségnyilatkozatot tegyen Tisza István kormánya mellett, magatartásának következményeként viszont a *Románul* megjelenését felfüggesztették. Cikkei, beszédei, beadványai az erdélyi és bánági románok követeléseinek, törekvéseinek valóságos enciklopédiái. Olyan dokumentumok, amelyek forrásértékűek mindazok számára, akik a nemzetiségi kérdést, a nemzetiségi küzdelmek történetét és kelet-európai jellegzetességeit kívánják tanulmányozni. Megtaláljuk bennük mind a napi tennivalók, mind a távlati feladatok — körülmények megengedte — megfogalmazását. Goldiş közéleti-politikai tevékenységét az a kezdeti felismerés vezérelte, hogy a memorandisták elítélése után új harci módszerekhez kell folyamodni, új szervezési formák szükségesek, s korkövetelményeket közvetítő célokot kell kitűzni. Lejárt az alázatos kérelmek, a felsőbbség jóindulatába vetett bizalmat tolmácsoló beadványok ideje. Az aktivizmus vált időszerűvé. Cselekedni muszáj, éspedig úgy, hogy a harci program tekintettel legyen a nép minden rétegére. A nemzeti emancipáció — hirdette Goldiş — elérhetetlen az illető népcsoport egységét biztosító szolidaritás nélkül, ez pedig csak abban az esetben teremthető és szilárdítható meg, ha a közös erőfeszítések széles tömegek anyagi és szellemi érdekeit fejezik ki.

A Vasile Goldiş társadalompolitikai és irodalmi írásait tartalmazó kötet¹ előszavában Ștefan Pascu az 1848-as forradalom, Bălcescu és Bărnuțiu örököseként méltatja azt a férfiút, aki csak együtt tudta a szabadságot és nemzetiséget vállalni-vallani. Társadalmi és nemzeti felszabadulás elválaszthatatlan volt Goldiş számára, s e junktum szükségszerű, sőt kötelező mivoltának hangsúlyozása legfontosabb közéleti megnyilatkozásaira jellemző. Ebben a szellemben sürgette a Román Nemzeti Párt törvényes elismerését s az általános választójog bevezetését. A negy-

vennyolcas hagyományok folytatójaként szorgalmazta a román nyelvnek a köz-igazgatásban s az igazságszolgáltatásban való használatát, valamint az Apponyi-féle iskolatörvény hatályon kívül helyezését. Az egész nemzetiségi frontot áttekintő felfogása szerint a tömegek mozgósítása nevelő funkciót is teljesít. Optikájában a hétköznapi tettek éppúgy az időszerű politikai iskolát biztosítják, mint a választások, amelyeknek eredményessége ezért nem csupán a voksok és mandátumok számán mérhető le. Az aktivizmus iskolájában tanulja meg ugyanis a nép a nemzeti összetartás nagy leckéjét.

Az aradi görögkeleti püspökség titkára, aki nagybátyja, Iosif Goldiş oldalán intézte a konzisztórium ügyeit, érthető módon értékelte az egyház szerepét az elnyomott nemzetiség életében, s ennek megfelelően az egyházi intézmények autonómiájáért szállt síkra.

Ha megpróbálnók Goldiş nemzetiségpolitikai nézeteinek lényegét megragadni, akkor — a válogatott irásokat egybegyűjtő kötet alapos bevezető tanulmányának szerzőivel, Mircea Popával és Gheorghe Sorával egyetértően — a *nemzeti önkormányzat* követelésére utalhatunk. E színtetikus, a közösségi élet minden vonatkozását érintő jelszó azt az igényt tolmácsolja, hogy az államnak szavatolnia kell az erdélyi és bánátsági románság létét és fejlődését. Ez viszont azt jelenti, hogy mindenütt, a politikában, a parlamentben, az igazságügyben, a közoktatásban, az elemi iskolától az egyetemig, egyedül a románok illetékesek saját ügyeik intézésére. Az etnikai azonosság, a kollektív nemzetiségi személyiség elismerése szüntetné meg ugyanakkor azt a tarthatatlan állapotot, hogy a több milliós román tömegeket csak megtűrtekként kezelik.

És itt térünk rá Goldişnak a magyarság iránt tanúsított magatartására. Semmi sem állt távolabb a hajthatatlan nemzetiségi politikustól, mint a sovinizmus. A románok nemzeti célkitűzéseikért oly következetesen küzdő Goldiş nem táplált magyarellenes érzelmeket. Nem vette egy kalap alá Tisza Istvánt és Rákosi Jenőt a csepeli munkásokkal vagy a Viharsarok agrárproletárjaival. Az az értelmiségi, aki már brassói tanárságának idején közösen írt Koós Ferencel tankönyvet, később jó kapcsolatokat létesített a magyar radikális és szocialista körökkel, számolt a haladó erők segítségével, bízott az elnyomott és félrevezetett magyar tömegek emancipálódásában.

Vasile Goldiş megkülönböztetett, kiemelkedő helye a többi nemzeti párti korifeus között abból a körülményből származik, hogy gyakorlati lépéseit, egész politikai tevékenységét a kor színvonalán kidolgozott elmélet alapozta meg. Egyik harcostársa sem rendelkezett olyan átfogó társadalomtudományi-politikai műveltséggel, mint ő. Senki a Román Nemzeti Párt vezetői közül nem tett hozzá hasonló erőfeszítéseket, hogy a mozgalmat a nyugati, illetve délkelet-európai haladó irányzatok felé tájolja be.

Ezeknek az erőfeszítéseknek volt eredménye a nagyváradi Darwin-kör számára 1911-ben készített előadása a nemzetiségi kérdéstről, amely nem hangzott ugyan el, de könyv alakban megjelent. Az értekezés joggal tekinthető Goldiş elméleti főmunkájának, jelentőségét pedig elsősorban az adja meg, hogy figyelemreméltó kísérlet volt a történelmi materializmusnak a vizsgált kérdésre való alkalmazására. Első megnyilvánulása volt tehát annak a vállalkozásnak, hogy a román nemzeti mozgalom a tudományos szocializmust befogadja és tevékenységében bizonyos mértékig irányadónak tekintse. A könyv ugyanakkor azokat a szálakat is jelezte, amelyek a szerzőt a magyar demokrácia és munkásmozgalom képviselőihez fűzték.

Hajós József sok, eddig ismeretlen adatot közlő bevezető tanulmánya a magyar újrakiadásához² részletekbe menően tájékoztat a könyv megszületésének indítékairól és körülményeiről. Ez a teljesítmény lehetővé teszi számunkra, hogy most csak néhány elvi vonatkozását hangsúlyozzuk. Mindenekelőtt a nemzeti-nemzetiségi kérdés történelmi vizsgálata során alkalmazott osztályszempontoknak — az adott összefüggések között jelentkező — újszerűségét és heurisztikai hatékonyságát emel-nénk ki. „Minden állam alakulata, most, régen és mindig, a benne megnyilvánuló szociális erők arányainak hű tükré — minden nemzet kifejlődése a termelési mód és tulajdon történetét tükrözi vissza” — állapítja meg Goldiş az első oldalakon, s ez a szemlélet jellemzi további elemzéseit is. Ebben a megközelítésben válik radikálisan bírálva. Leszögezi, hogy a „kiegyezés [...] ismét a volt kiváltságos osztály, a feudális nemesség kezébe adta a hatalmat”, s ha ez a diagnózis finomításra is szorul, nem kétséges, hogy reális távlatokat nyitott számára a kérdés megoldását illetően. Goldiş ugyanis a demokratizálásban jelöli meg a súlyos nemzetiségi sérelmek orvoslásának közvetlen útját-módját. A demokrácia magaslatáról marasztalja el a Román Nemzeti Párt nyilvános működésének beszüntetését, a kongruatörvényt és az 1907. évi iskolatörvényt, amelyek a lelkészek és tanítók sorsát a mindenkori

kormány kezébe adták. A demokráciától várja Goldiş annak az állapotnak a megszüntetését, hogy az iskolában csak magyarul lehessen tanítani, s a közigazgatásban, valamint a bíraskodásban se legyen szabad más nyelvet használni. A demokrácia nevében tiltakozik a telepítések, a nemzetiségi sajtó és politikusok üldözése ellen, s amiatt, hogy az állami és megyei hivatalokból a nemzetiségeket teljesen kizárják.

Nyilván mindezt egy politikai pamflet vagy kiáltvány is tartalmazhatja. A *nemzetiségi kérdéstről* című munka szerzője azonban egyszerű elméleti jellegű tétel-ekkel dúcolja alá gyakorlati megállapításait, javaslatait, másrészt pedig a társadalmi-politikai konkrétumokból elméletileg kiaknázható következtetéseket von le. Meggyőzően példázza ezt a kölcsönhatást a nemzetiségnek — rögtön a tanulmány elején találhatók — meghatározása: „A tudományos vizsgálódás mai eredményei szerint nemzetiség alatt együttélő embereknek sorsközösségéből létrejött jellemközösséget kell értenünk.”

Jellemző Goldiş gondolatmenetére, hogy a definícióból — amelyen világosan felismerhető Otto Bauer hatása — általános érvényű nemzetiségpolitikai tanulságot szűr le: „A nemzetiség fogalmából következik, hogy az egyik nemzetiséget nem lehet egyszerűen egy másik nemzetiségbe beolvasztani.” Goldiş egyébként főként az asszimilációt szorgalmazó intézkedések ellen irányítja támadásait, s ebben az igyekezetben nem ártallja, hogy ifj. Andrassy Gyulát idézze. („Ma több millióra menő népet nemzeti jellegétől megfosztani lehetetlenség.”) A magyar uralkodó osztályok beolvasztó politikájának bírálata az ún. „magyar nemzeti állameszme” leleplezésével köti össze. Ez viszont a „politikai nemzet” fogalmának elutasítását vonja maga után.

A *nemzetiségi kérdéstről* című tanulmányt méltatva, Andrei Oţetea rámutatott arra, hogy a „harmincmillió magyar” ábrándját kergetők a politikai nemzet tételében vélték ideológiai igazolást találni. Ezt a francia forradalom eszmei arzenáljából átvett fogalmat próbálták a beolvasztó praktikák szolgálatába állítani. Megfogalmazói, illetve képviselői szerint a magyar nemzet egy és oszthatatlan, tagjai pedig az ország összes állampolgárai — nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül. Láthatjuk, az egységes politikai nemzet fogalma valójában a nemzeti egyneműsítés gyakorlatának eszmei motivációja volt, s tulajdonképpen azt sugallta, hogy az „ezeréves határok” között a magyaron kívül nincs, nem ismerhető el más nemzeti azonosság. Ily módon ez a tétel az elnemetietlenítés elméleti alapjának bizonyult, s így teljesen érthető, ha a monarchia összes — létükben tagadott és veszélyeztetett — nemzetiségei részéről a leghévesebb ellenállásba ütközött.

Goldiş érveinek fődandárját a magyar nemzeti állameszme ellen vonultatja fel. A tőle ismert elméleti igényességgel elsősorban azt kifogásolja, hogy meghatározásával sehol sem találkozott. Ezért a fogalomhoz a gyakorlat felől közeledve kijelenti, ha „a magyar nemzeti állameszme annyit jelent, hogy az ország összes népeinek be kell olvadniuk a magyar nemzetiségbe, hogy idővel Magyarországon csak egyetlen nemzetiség legyen, a magyar, akkor ez *szerecsétlen utópia*” (az én kiemelésem — G. E.).

Andrei Oţetea szerint Vasile Goldiş tanulmányának vezérmotívumai a gyulafehérvári egyesülési határozat elvi alapjait alkotják, s e körülményből fakad az egész történelmi korszakra jellemző dokumentumértéke. Valóban, Goldiş munkájában már megtaláljuk az összes románok egységének eszméjét. „Az összes művelt románok, bárhol laknának is — írja —, ugyanazon nemzetiség tagjainak tudják magukat...” A nyelvi és kulturális egység, az a természetes érdeklődés, amellyel az akkori határokon innen és túl élő románok egymás sorsának alakulását kísérik, elkerülhetetlen politikai következményekkel jár. Többek között „... a magyarországi nemzetiségi kérdések külgügyi szempontból is fontossága van”. Vasile Goldiş hangsúlyozza, hogy ez a kérdés kiküszöbölhetetlen tényező, megkerülhetetlen mozzanat Románia és a monarchia kapcsolatában.

Mindezek után feltehető a kérdés: marxista volt-e a *nemzetiségi kérdéstről* című értekezés szerzője? Hogyan viszonyult Goldiş a szocializmus eszméjéhez és a szociáldemokráciához?

Tény, hogy mindjárt a tanulmány első oldalán a szerző leszögezi: „A történelem materialisztikus felfogásának helyességét vallom, s ez alapon tartom egyedül lehetségesnek úgy a nemzetiségi kérdés mibenlétének feltárását, valamint ezen kérdés megoldása módjának megállapítását.” Ez a kétségtelenül őszintén átgondolt és minden taktikai megfontolástól mentes önjellemzés azonban nem jogosít fel minket arra, hogy a hajdani román nemzeti mozgalom jeles vezetőjét fenntartás nélkül marxistának, szocialistának minősítsük. Ezt a besorolást nyilván Goldiş sem fogadná el, hisz egy alkalommal ki is jelentette: „Nem vagyok szocialista.” A polgári demokrácia híve volt, s nem utolsósorban osztálykötöttségei akadályozták abban, hogy a

fennálló társadalmi rend megdöntésére törjön. Egy elnyomott nemzetiség képviselőjeként azonban, sokoldalú műveltségének is köszönhetően, kétségtelenül radikálisabb volt, messzebb látott osztályos társainál. Vonzotta a társadalmi igazság és méltányosság eszménye, s szíve mélyéből kívánta népe felemelkedését. Ennek érdekében pedig elfogadta és hirdette az elavult tulajdonviszonyok és intézmények megváltoztatásának szükségességét, meg volt győződve bizonyos társadalmi reformok időszerűségéről.

Az idézett konfesszió különben sem egyértelműen eligazító. A marxizmus hatástörténete sok olyan kutatót, gondolkodót, írástudót tart számon, aki elfogadta egyik vagy másik tételét, magáévá tette egyik vagy másik alkotóelemét, de az ilyen jellegű azonosulás nem avatta még őket marxistákká. Goldiș azokhoz a mi tájainkon különösen a századfordulón szép számmal található intellektüelekhez tartozott, akik olvasták Marxot, illetve a gondolatait népszerűsítő-értelmező szocialista szerzőket. A marxista irodalom több-kevesebb alapossággal történt tanulmányozása nyilván nem maradt hatás nélkül, ők pedig — a liberalizmus szellemében — részben elfogadták, részben fenntartásokat tápláltak vele szemben, ami azonban nem volt akadálya annak, hogy cikkeikben, előadásaikban hivatkozzanak rá, vagy merítsenek belőle.

Goldiș esetében főként az ausztro-marxisták (Bauer és Renner) befolyása állapítható meg, ez pedig a nemzetiségi kérdés elmélete iránt tanúsított szenvedélyes érdeklődéséből származott. Goldiș világszemléletére az egyneműség hiánya, bizonyos következetlenség s az az igyekezet volt jellemző, hogy különféle nézeteket, elméleteket és irányzatokat egyeztessen össze. Az ilyenfajta eklekticizmus természetesen nemcsak nála, hanem az előbb említett csoport többségénél, a radikális, sőt a szocialista értelmiségiek jó részénél is fellelhető volt. A *Huszadik Század* évfolyamai egyébként jól dokumentálják ezt a világnézeti sokszínűséget.

Ami Vasile Goldiș és a szociáldemokrácia gyakorlati viszonyát illeti, ennek alakulását az a felismerés szabta meg, hogy a modern munkásmozgalom nem melőzhető tényező a nemzetiségi küzdelem szempontjából, s aki a nemzeti felszabadulást akarja előmozdítani, jó szövetségesekre talál a társadalmi-emberi emancipációért harcolókban. Ez az evidencia már a század elején, a Bihar és Arad megyében kirobbant parasztmegmozdulások idején (1904) irányadóvá vált Goldișnál, s a belőle levont praktikus következtetések végigkísérték szinte egész politikai pályáját. A nemzeti és társadalmi konfliktusok mezején szerzett tapasztalatokat serkentő elméleti-tudományos élmények egészítették ki. C. Dobrogeanu-Gherea hatására, kiváltképpen az *Újjobbágység* című művének eszmei kisugárzására gondolunk, amelyet egyébként egy 1911. január 11-én Ghereaóhoz intézett — elismerését tolmácsoló — levél is bizonyít. Ily módon a nagy román marxista társadalomtudós műve éppúgy forrásértékűnek számít Goldiș társadalomszemléletének, nemzetiségi koncepciójának kialakulásában, mint Otto Bauer híres könyve (*Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, Wien, 1907) és Jászi Oszkárnak *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés* (Bp., 1912) címet viselő alapműve.

Eletrajzírói nyilatvántartásba vették a szociáldemokrata párttal, különösképpen pedig a párt román szekciójával kiépített kapcsolatait. Ezek a közös gyűlések megrendezésétől a választási egyezményeken és nyilatkozatokon át, az 1918-ban megalkult Román Nemzeti Tanácsban, majd az aradi tárgyalásokon s végül az egyesülés közvetlen előkészítése és megvalósítása során kiteljesedő együttműködésig terjedtek. A kollaboráció létrehozásában és kifejlesztésében oroszánrészt vállaló Goldiș, noha nem tartotta magát szocialistának, a jövőt valamilyen egyéni módon értelmezett szocializmus jegyében látta kirajzolódni.

Vasile Goldiș pályáját és életművét több tekintetben paradigmaticusnak tekinthetjük a kelet-európai nemzetiségi törekvésekben oly nélkülözhetetlen hivatást teljesítő értelmiség típusának körvonalazásában. A modell leírásánál abból a történelmi tényből kell kiindulnunk, hogy e tájakon a nemzeti tudat hordozójaként mindenekelőtt az értelmiség lépett fel. Ezt a funkciót azonban rendhagyó körülmények között kellett betöltenie. Európa e részén a nemzeti és az állami határok ugyanis nem estek egybe, de nem fedték mindig egymást a társadalmi és a nemzeti emancipáció közvetlen érdekei sem. Az elmaradt, lassú ütemben kibontakozó polgárosodás, valamint a társadalmi-nemzeti elnyomás itt meghonosodott rendszerének hűbéri-autokratikus természete szükségessé tette, hogy az értelmiség valaminő kezdeményező élcsapatként élesztgesse a népben a nemzeti hovatartozás és azonoság vállalását. Rá várt, hogy a nemzeti tudatot a tömegekbe bevigye. A nemzeté nevelés leghatékonyabb eszközeinek a nyelvápolás és a kultúrafejlesztés különböző formái mutatkoztak. Innen a nyelvi nacionalizmus virulenciája s a művelődés nyomatókos politikai jellege. Innen azoknak az értelmiségi foglalkozásoknak a hatvá-

nyozott jelentősége, amelyeknek képviselői e feladatokat el tudták látni (nyelvészek, írók, etnográfusok, történészek, tanítók, papok).

A polgárosulás és nemzetalakulás megkésített, gyakran kínos és torz alakokat öltő folyamatában keletkezett a „kelet-európai nyomorúság“-nak nevezhető szindróma. Tekintettel az írástudók jelzett szerepére, érthető, ha e tünetcsoport számos eleme (felfokozott, már-már beteges érzékenység a múlt nagyságát, bizonyos elsőbbségeket, vélt vagy tényleges érdemeket kifejező személyiségekkel, jelképekkel kapcsolatban, valós vagy képzelt sérelmek neurotikus kiegyenlítése, kollektív kisebbségi érzések túlhajtott kompenzálása, nemzeti presztízs-szempontok túlzott érvényesítése, ragaszkodás más etnikumokat kedvezőtlenül minősítő előítéletekhez és sztereotípiákhoz, a „társbérleti nacionalizmusok“ kölcsönös szítása, valóság és mítosz egybemosása stb.) egyes értelmiségi kategóriák tudatára jellemző vonásokat viselt magán.

Különös teherként nehezedett a kelet-európai értelmiségiek gondolatvilágára és magatartására az az ellentmondás, amely e tájakon a demokrácia és haladás, valamint a nemzet, illetve nemzetiség követelményeit gyakran szembeállította egymással. 1848 tragikus megnyilvánulása volt ennek az összeütközésnek, s a forradalmak bukásához nagymértékben hozzájárult.

Vasile Goldiș eszméi sikeli nagyjából mentes maradt ettől a konfliktustól. Feltehető, hogy e kedvező szellemi-erkölcsi alakulásba a Jászi Oszkár-féle értelmiségi körrel való összeköttetése is belejátszott. És itt nem csupán arra gondolunk, hogy a szociológia Jásziék számára „csatakiáltássá“ vált új tudománya (könyvtárának tanúsága szerint) Goldiș világszemléletére is jótékony, korszerűsödést, a nemzeti s az általános demokratikus elvárások egyeztetését elősegítő hatást gyakorolhatott. Ennél lényegesebbnek látszik az a körülmény, hogy a *Huszadik Század* körül csoportosuló radikális és szocialista értelmiségieknek — főként Jászinak köszönhetően — szintén sikerült (sajnos, csak átmenetileg) összhangba hozniuk a haladást és a nemzeti-hazafias elkötelezettségeket. „A század eleji magyar progresszió egy jelentékeny, szellemi felkészültség dolgában éppenséggel legjelentősebb csoportja — írja Litván György — már 1906-tól kezdve tudatos és következetes erőfeszítéseket tett a »szabad gondolat« és a »magyar gondolat« összekapcsolására, a függetlenségi eszme új, korszerű és szociális tartalommal való megtöltésére.“³

A második magyar reformnemzedéknek ez a teljesítménye elválaszthatatlan másik nagy érdemétől, attól, hogy e tájakon ritka fogékonyságot, megértést tanúsított a nemzetiségek iránt. Felismerte — ugyancsak Jászinak hála —, hogy a nemzetiségi kérdés a demokrácia archimedesi pontjává, döntő ismérvévé vált. Jászi egyébként — mint ismeretes — személyesen érintkezést keresett és tartott a román nemzetiségi vezetőkkel is, akik — Valeriu Braniște börtönaplójának tanúsága szerint — tisztelték a nemzetiségi kérdés magyar szociológusát, politikai elképzeléseit is méltányolták. A kelet-európai történelemhez tartozik viszont, hogy az a egység, amelyet mind Jászinak, mind pedig Goldișnak sikerült népeik demokratikus és nemzeti, illetve hazafias feladatai között megvalósítani, egy adott pillanatban már nem volt többé egymással egyeztethető. Az 1918 novemberében Aradon folytatott tanácskozásokon a román nemzeti komité, amelyet többekkel együtt Goldiș is képviselt, visszautasította a nemzetiségi miniszterként tárgyaló Jászi javaslatait egy, a kantonális autonómia elvi alapján történő ideiglenes rendezésre. Jellemző azonban, hogy Goldiș szükségesnek érezte leszögezni, a visszautasítás nem Jászi személyének szól, „akivel szemben a románság bizalommal viseltetik“.⁴

A Goldiș felfogásában kialakult egység demokratikus és nemzeti célok között az egyesülésre vonatkozó állásfoglalásában is erőteljesen kifejezésre jutott. Az erdélyi románság számára kivívott önrendelkezési jog birtokában egy *demokratikus Romániával* kívánt egyesülni. A világ népeihez intézett — általa megfogalmazott — kiáltvány ünnepélyesen kijelenti, hogy az erdélyi románság nem akar más népek fölött uralkodni. Hitet tesz a kiáltvány egy olyan demokratikus társadalom mellett, amely szabadságot, jogegyenlőséget biztosít az összes nemzetiségek számára, s mindenki részére megteremtí az emberi kiteljesedéshez szükséges életfeltételeket. Ebben a szellemben a gyulafehérvári egyesülési nagygyűlés határozata ünnepélyesen kinyilvánította az együttélő nemzetiségek teljes nemzeti szabadságát: „Minden nemzetiség oktatása, közigazgatása és igazságszolgáltatása a saját anyanyelvén történik, az illető nemzetiség köréből származó egyének által. Minden nemzetiség képviselői jogot kap az ország törvényhozási és kormányzó testületében számarányának megfelelően.“

A Goldiș nézeteiben érvényesülő összhang társadalmi haladás és nemzeti emancipáció között az eszmények szintjén rekedt. A gyulafehérvári határozatok (akárcsak a wilsoni pontok) jó része papíron maradt. A tőkés-földesúri Románia valósága nem a bennük megjelölt irányban alakult. A különböző kormányokban szerzett

tapasztalatok kiábrándítóan hatottak Goldişra, aki a húszas évek végén fokozatosan visszavonult a politikai életből.

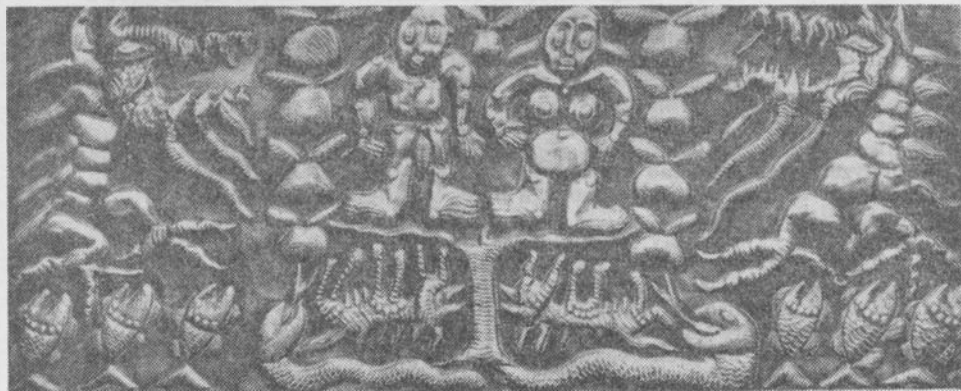
A gyulafehérvári határozatokban is kifejeződő nézeteinek további sorsát azoknak a demokratikus, szocialista erőknek a törekvése határozta meg, amelyek a fenyegető fasizmussal szembe fordulva, haladó hagyományként vállalták őket. A polgári demokrácia értékeit védelmező romániai népfront-mozgalomban küzdő magyar antifasiszták úgy hivatkoztak a gyulafehérvári határozatokra, hogy egyrészt bírálták a velük ellentétes nacionalista politikát, másrészt pedig leszögezték, hogy változatlanul alapnak tekintik a nemzetiségi kérdés megoldásában. A román demokratikus erőkkel való szövetség távlatában a gyulafehérvári határozat alkalmasnak mutatkozott a román nemzet és az együttélő nemzetiségek alapvető érdekeközösségének tudatosítására. Ezt a felismerést tolmácsolta az 1937-ben közzétett Vásárhelyi Hitvallás is: „A Marosvásárhelyen összegyűlt fiatalság egy szabadságát szerető nép nyíltságával fordul a nemzeti álmaiban beteljesült és Gyulafehérvár magas szelleméhez felemelkedni tudott román néphez és irányítóihoz, hogy az élet-és emberi jogaiban veszélyeztetett magyarság számára találja meg azt a módot, amely a lelki kibéküléshez, egymás becsületes megértéséhez vezet, és a történelmi egymásra utaltságban élő két nép számára a szabad testvéri együttélés lehetőségeit megteremti. Óhajtuk ezt annál is inkább, mert meggyőződésünk szerint a román és magyar népre a Duna-medencében magasabbrendű közös hivatás vár.”⁵

Az RKP vezette Magyar Dolgozók Szövetségének ugyanabban az évben tartott brassói kongresszusán szintén Gyulafehérvár szellemét idézték a határozatban, amely — többek között — a Duna-medence népeinek összefogását szorgalmazta a béke és a demokrácia megőrzésére. A kongresszus a román demokráciához, azokhoz fordult, akik nem tagadták meg Gyulafehérvárt, és készek a határozatok életbeültetéséért harcolni.⁶ A hitleri terjeszkedés éveiben a Goldiş szellemében fogant gyulafehérvári határozat a Románia egységét és területi épségét védelmezők eszmei platformjának nélkülözhetetlen hivatkozási eleme volt.

Ilyképpen Vasile Goldiş hagyatéka jó és megbízható örökösök kezébe jutott. Utólete biztosítottá vált.

JEGYZETEK

1. Vasile Goldiş: *Scrieri social-politice și literare*. Timișoara, 1976.
2. V. Goldiş: *A nemzetiségi kérdéstről*. Buk., 1976.
3. Litván György: *Magyar gondolat — szabad gondolat*. Bp., 1978. 81.
4. Jászi Oszkár: *Visszaemlékezés a román nemzeti komitéval folytatott aradi tárgyalásaimra*. Cluj-Kolozsvár, 1921. 10.
5. Tamási Áron: *Virrasztás*. Bp., 1943. 311.
6. Vö. L. Bányai: *Pe fâgașul tradițiilor frățești*. Buc., 1971. 202.

Tamás Pál fémdomborítása